

**Universitat de les
Illes Balears**

Guillem Cifre de Colonya

Memòria del Treball de Fi de Grau

El dibuix, eina i recurs pel desenvolupament de l'infant a Educació Primària

Melsion Noguera Ferrer

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2019-20

DNI de l'alumne: 43182192Z

Treball tutelat per Dra. María Teresa Adame Obrador
Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de la Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☐	☐

RESUM

El present treball està focalitzat en la comprensió del dibuix com eina o suport en el desenvolupament de l'infant en etapes d'educació primària. Per aquest motiu es parteix des de la mateixa conceptualització de la paraula dibuix d'acord amb diferents autors. A continuació, s'exposen les teories del desenvolupament del dibuix i les característiques que les defineixen. Posa de manifest l'ús del dibuix per fomentar la creativitat i expressar emocions. Tot seguit, s'ha contextualitzat aquestes qualitats associades al dibuix dins el currículum de les Illes Balears, amb relació a l'àrea d'educació artística. Finalment aporta un conjunt d'activitats, per a la possible posada en pràctica a les aules.

PARAULES CLAU

Dibuix, infant, desenvolupament i creativitat.

ABSTRACT

The present work is focused at the realization of the drawing like tool or support at the development of children at stages of first education. For this reason it start since the definition of drawing. At continuation, it expose the developmental theories of the drawing and the characteristics that define. It tell the use of drawing to foster the creativity and express emotions. It has contextualised these qualities associated at drawing in the curriculum of the Balearic Islands, in relation to the artistic area. Finally it give a set of activities, to put into practice in classrooms.

Key words

Drawing, children, development and creativity.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. OBJECTIUS.....	7
3. METODOLOGIA	8
4. MARC TEÒRIC.....	11
4.1. EL DIBUIX	11
4.2. TEORIES DEL DESENVOLUPAMENT DEL DIBUIX	12
4.3. CREATIVITAT I EMOCIONS.....	15
5. EL DIBUIX DINS EL CURRÍCULUM	21
5.1. QUÈ DIU EL CURRÍCULUM DE PRIMÀRIA RESPECTE L'EDUCACIÓ ARTÍSTICA?.....	21
5.2. QUINES CONCLUSIONS EN PODEM EXTREURE?	22
6. PROPOSTA DIDÀCTICA.....	24
7. CONCLUSIONS	40
8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	41

1. INTRODUCCIÓ

Per conèixer la forma de ser dels infants és necessari a més d'interactuar amb ells saber escoltar-los, tenir la paciència i l'interès necessari per prestar atenció a tot el que et diuen. Però, que passa quan les paraules són insuficients o inexistent? Que podem fer per comprendre o connectar amb l'alumnat? Com a futur docent necessitaré tenir un ampli ventall de recursos i eines, a part de la comunicació oral, per obtenir informació sobre ells i així poder donar resposta a les possibles necessitats que pugui tenir. D'aquí em va sorgir la idea d'un possible treball de fi de grau, i si utilitzem el dibuix com una eina i recurs?

El dibuix, més enllà del valor artístic que pugui arribar a tenir, té un valor emocional que s'hauria de tenir en compte. La importància radica en el fet que quan un infant crea un dibuix ho fa amb la intencionalitat d'expressar-se, de donar-se a conèixer posant a l'abast, inconscientment, dels ulls que observa la creació, de com és la visió que té sobre els altres i del món que l'envolta.

Pens que l'àrea d'educació artística i en concret el dibuix, dins l'educació Primària, pot ser una molt bona eina per desenvolupar progressivament una capacitat per servir-se d'ella com un medi d'expressió i representació al servei dels objectius educatius, perquè l'educació artística, a banda de ser un llenguatge que serveix per desenvolupar la creativitat, expressar sentiments, impressions i estats d'ànim, és un important factor de desenvolupament de l'infant. A més, personalment, el dibuix, m'ha servit per concentrar-me o relaxar-me en determinats moments. Totes aquestes qualitats que associï al dibuix, és el que m'ha dut a la selecció del tema i el que vull demostrar a través d'aquest Treball de Fi de Grau (TFG).

El resultat final és gràcies a l'assaig i error, ja que en un principi tenia una perspectiva diferent en ment. L'error em va ajudar a reflexionar sobre la meva pràctica i a plantejar-me altres preguntes.

Durant els dos períodes de pràctiques he pogut observar com alumnes tenien tendències a seguir un mateix patró de dibuix. Aquest fet em cridà l'atenció i l'interès per descobrir que els motivava a realitzar-ho. També vaig poder observar que a moltes assignatures sí que s'utilitzava el dibuix com un recurs, però era una activitat puntual i rígida, no se li donava una continuïtat, ni donava peu a l'evolució del dibuix.

El que també en portà a plantejar-me qüestions sobre el dibuix, fou la pregunta de per què la gent es disculpa dient “*em sap greu, ja sé que no dibuix molt bé*” quan ha d’argumentar una explicació amb el suport d’un dibuix? En cap cas, el fet de dibuixar bé o malament hauria d’afectar a la utilitat del dibuix, ja sigui utilitzat com a recurs comunicatiu, expressiu o com a mitjà d’entreteniment.

Relacionar aquesta qüestió amb els estudis universitaris realitzats i focalitzant-la en l’educació Primària, m’ha portat a voler conèixer com és l’evolució del dibuix infantil, quines utilitats pot tenir un dibuix, i quines activitats es poden fer per fomentar la seva pràctica i el que representa.

2. OBJECTIUS

La modalitat de treball de recerca que he escollit és el desenvolupament de mitjans o recursos didàctics i/o educatius. Els objectius d'aquest estudi són principalment analítics, reflexius, i descriptius.

Amb aquest treball m'he plantejat tres objectius generals:

- Entendre el concepte de dibuix i el valor emocional que representa.
- Conèixer i revisar les etapes de desenvolupament associades al dibuix.
- Saber com és la normativa vigent que regeix l'educació artística.

A partir dels objectius generals mencionats anteriorment, se'n deriven uns altres objectius de caràcter més específic:

- Conèixer les teories del desenvolupament del dibuix.
- Entendre el concepte de creativitat en relació al dibuix.
- Crear una guia bàsica per ajudar, als docents i/o altres professionals de l'educació, a identificar i observar alguns elements per a detectar emocions de l'alumnat.
- Elaborar una proposta d'activitats adreçada a l'Educació Primària.
- Proporcionar eines per l'avaluació de l'alumnat i l'autoavaluació docent.

3. METODOLOGIA

Un cop establerts els objectius per a l'execució del Treball de Fi de Grau, tant generals com específics, he pogut realitzar la recerca de fonts documentals. En primera instància s'ha recorregut a la base de dades *Dialnet*, en aquesta, s'ha realitzat una primera recerca sobre el concepte de dibuix, utilitzant paraules claus com: dibuix, dibuix i definició, dibuix infantil, art infantil, d'entre altres. Amb les mateixes paraules i amb l'objectiu d'ampliar les fonts consultades en aquesta primera recerca s'ha utilitzat la base de dades *Google scholar* i *Mendeley*. Aquestes lectures m'han permès comprendre la conceptualització que existeix sobre el dibuix i visualitzar-ho com una eina o recurs.

La recerca realitzada per tal d'assolir el primer objectiu específic ha estat mitjançant paraules claus com: etapes dibuix, fases dibuix, s'ha alternat aquestes paraules utilitzant alhora paraules com infant, infantil. Aquesta recerca m'ha permès trobar documentació on s'exemplificava les teories de Luquet i Lowenfeld. Les bases de dades utilitzades han sigut *Dialnet* i *Google scholar*.

Per analitzar l'annex d'Educació Artística, del Decret 32/2014 de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a les Illes Balears, he acudit a la font original, la web de la conselleria d'Educació, Universitat i Recerca (weib.caib).

La proposta d'activitats ha estat gràcies a la posada en pràctica i a l'observació de resultats durant les primeres pràctiques i en la pròpia creativitat, juntament amb l'anàlisi del currículum de l'Educació Primària a les Illes Balears. Les eines d'avaluació i autoavaluació s'han realitzat d'acord amb l'aprenentatge realitzat durant la carrera i a les eines que ens han proporcionat.

Per tal que la part de recerca sigui més visual a continuació he elaborat les següents taules:

Base de dades utilitzada	Dialnet		
Paraules clau	Nombre de resultat	Descriptors específics	Nombre de resultats
Concepto de dibujo	1.081	Articles de revista	363
Expresión y creatividad	1.767		
Expresión y creatividad infantil	127	Articles de revista	70
Dibujo infantil	512	Articles de revista	312

Documents seleccionats	<p>Acaso, M. (2000). Simbolización, expresión y creatividad: tres propuestas sobre la necesidad de desarrollar la expresión plástica infantil. <i>Arte, Individuo y Sociedad</i>. 12, 41-47.</p> <p>Crespo, B. (2015). El dibujo, un cuerpo de doctrina. Líneas y trazos revisionistas del concepto de dibujo. <i>Odas</i>. 9, 58-74.</p> <p>Ortega, I. (2014). Repetición, estereotipo y dibujo infantil. <i>Arteterapia: Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social</i>. 9, 125-144.</p>
-------------------------------	---

Base de dades utilitzada	Mendeley		
Paraules clau	Nombre de resultat	Descriptors específics	Nombre de resultats
Dibujo infantil	174		
Dibujo definición	44		
Documents seleccionats	Lizzet, A. (2010) El dibujo, definición e historia de una expresión artística primigènia. <i>Cuadernos unimetasanos</i> . 24. 64-80.		

Base de dades utilitzada	Google scholar		
Paraules clau	Nombre de resultat	Descriptors específics	Nombre de resultats
Dibujo infantil	3.050		
Dibujo infantil realismo		Paraula exacta En el document 2000-2020	1.180
Arte infantil		Frase exacta En el títol 2015 - 2020	61
Desarrollo dibujo infantil		Frase exacta En el títol	33
Imaginación y creación en la edad infantil		Frase exacta En el títol	4
Documents seleccionats	<p>Matthews, J. (2002). Dentro del cuadro: Reconsiderando el realismo intelectual y visual en el dibujo infantil. <i>Arte, Individuo y Sociedad</i>. 14 (1), 57-87.</p> <p>Mengibár, C. (2010). El despertar del dibujo. <i>Innovación y experiencias educativas</i>. 31, 1-11.</p>		

	<p>Sáinz, A. (2017). El arte infantil, conocer al niño a través de sus dibujos, <i>Historia y Memoria de la Educación</i>. 5, 503-508.</p> <p>Vigotsky, L. (1999). <i>Imaginación y creación en la edad infantil</i>. Ciudad de la Habana: Cuba.</p>
--	--

4. MARC TEÒRIC

Per desenvolupar la part teòrica associada al dibuix infantil, les etapes que impliquen i la capacitat de plasmar emocions, primer cal definir el concepte de dibuix en si mateix.

4.1. EL DIBUIX

Per una part hem d'entendre el dibuix com una representació. Però hem d'anar un mica més enllà, ja que per crear la representació, és a dir el dibuix, estan implicats aspectes com l'intel·lecte, la motivació, l'emoció o el record (entès com la representació mental abans de produir el dibuix). Per l'altra part també hem d'associar al propi significat del concepte, que és una forma en què la persona que representa el dibuix es comunica o s'expressa. (Crespo, 2015, p.60).

Un altre significat del concepte de dibuix i en aquest cas, de caràcter més directe podem recórrer a Pierre Cabanne (1989), qui afirma que el dibuix “és la representació gràfica d'una imatge traçada a base de línies i ombres, sobre una superfície plana (citada per Lizzet, 2010, p.65). Una definició molt pragmàtica, però en la que discrepo amb relació a què hagi de ser sobre una superfície plana, ja que és possible traçar línies i ombres en altres superfícies per fer una representació gràfica.

En línies generals el dibuix infantil, segueix la conceptualització expressada, però s'ha de matisar que comporta atribucions al propi desenvolupament i a la maduració. Per l'infant el fet de dibuixar “impulsa el creixement del procés de simbolització general (desenvolupament intel·lectual), dibuixar desenvolupa la seva capacitat d'expressió (desenvolupament emocional) i per finalitzar, dibuixar impulsa la seva creativitat” (Acaso, 2000, p.42).

El fet que tots els infants realitzin dibuixos no es casualitat per tots ells, és una forma d'expressar-se. Ortega (2014) ens fa referència a que “el dibuix dels nins s'ha entès històricament com manifestació universal” (p. 129). Per tant hem de considerar el dibuix des d'una perspectiva innata en tots els infants.

La finalitat d'un dibuix per a tots els infants va més enllà de la simple reproducció gràfica, encara que ells no tinguin per què ser-ne conscients. Aquest fet implica que els i les mestres poden fer ús del dibuix, com un recurs o eina per potenciar el desenvolupament dels infants i conèixer les emocions que aboquen les seves representacions.

Donada aquesta premissa és necessari conèixer les etapes evolutives amb relació al dibuix, ja que si es vol preparar una activitat, haurem de saber quines són les capacitats de l'alumnat.

4.2. TEORIES DEL DESENVOLUPAMENT DEL DIBUIX

Per a Ortega (2014) existeix una idea comú en relació als dibuixos, i és que tots comencen a sorgir en edats infantils gràcies a la casualitat (p. 129). Després d'aquesta puntualització afegim que l'evolució del dibuix depèn de:

“... el pas obligat per una sèrie d'estats evolutius en el que, malgrat això, poden donar-se períodes de regressió, la tendència generalitzada cap a la fita del realisme i, per finalitzar, la representació d'objectes i situacions a conseqüència de l'experiència, de manera que el nin fusiona l'observat amb què sap de les coses, obtenint una representació de caràcter sintètic.” (p.129).

Així doncs, hem de considerar que l'evolució del dibuix és constant i alhora també ho és el desenvolupament de l'infant. És difícil determinar on comença i acaba una etapa, a més d'assignar-la a l'infant. Hem de tenir present alhora, tal com diu Quiroga (2007), “és evident que un nin de tres anys no dibuixa igual, ni tan sols semblant, a com ho fa un de nou. És clar també que la diferència entre aquests dibuixos té una relació directa amb l'edat, per la qual cosa podem parlar d'etapes en el desenvolupament gràfic infantil” (p.256).

Ortega (2014) presenta a George-Henry Luquet, i afegim que les seves contribucions en l'evolució gràfica dels infants presenta com a virtut el fet “d'haver-se centrat en el estudi d'un cas en concret, el de la seva pròpia filla, contrastant les seves observacions directes amb l'estudi d'una àmplia col·lecció de dibuixos” (p.132).

Posteriorment Ortega (2014) presenta a Victor Lowenfelt, qui a través del seus estudis presenta una estructuració diferent a la realitzada anteriorment per Luquet. Aquesta es basa en que l'evolució del dibuix per part dels infants, es realitza a través d'etapes evolutives (p.134).

- **Luquet i Lowenfelt**

Per un part tenim les etapes de Luquet (1927), que es van superant a mesura que evoluciona el dibuix infantil. Es pot començar a parlar pròpiament d'un dibuix quan l'infant té la capacitat de donar un nom al dibuix que ha creat, normalment sol ocórrer cap als dos anys (Mengíbar, 2010, p.2). Aquesta idea es tracta de la primera etapa, el realisme fortuït. Però Lowenfelt (1947) va un mica més enllà, ja que dins la primera etapa, la del gargot, contempla tres fases. La del

gargot desordenat on l'infant no és conscient que pot crear el que vulgui, en aquesta etapa l'infant utilitza el gargot per plaer. Els traços no tenen ordre, varien de direcció i mida. La del gargot controlat on l'infant descobreix que els seus moviments tenen relació amb el traç executat sobre el paper. I la d'etapa del gargot amb nom, encara que no es pugui desxifrar que és el que l'infant ha representat, la informació serà expressada per ell oralment, explicarà que és cada cosa (Lowenfeldt, 1947, p.124).

Entrant ara en etapes més relacionades en Educació Primària, i seguint en la línia de teorització de Luquet, hi trobam similituds en les etapes de Lowenfeldt. A l'etapa del realisme fallit proposat per Luquet, on segons Mengíbar (2010) “ ... el nin vol reflectir la realitat però per una sèrie d'obstacles tant físics com psíquics no pot aconseguir-ho” (p.2). Aquest fet indica que pot ser una etapa de frustració per l'infant, on el mestre ha d'evitar l'abandonament del dibuix.

Tot i que no especifica l'edat, aquesta etapa té la seva equivalència amb l'etapa de Lowenfeldt denominada etapa pre-esquemàtica que abraça des dels quatre al set anys. En aquesta etapa el que preval és la confiança en voler representar alguna cosa, i la importància radica en l'esforç i no en la producció final (Quiroga, 2007, p.269). A més, hem d'entendre que en aquestes etapes l'infant pot modificar l'estil en què dibuixa. Sáinz (2017) menciona que en aquesta etapa es comença a utilitzar formes o esquemes i que les seves combinacions són les que creen les representacions (p. 507).

D'aquesta forma s'evidencia que el mestre a l'hora d'avaluar una representació, és a dir un dibuix, ho ha de fer mitjançant l'observació de la producció i no del resultat, a més ha de procurar que l'infant trobi el seu estil i evitar imposar la forma en la qual ha de procedir, evitant així que caigui en frustració.

L'evolució del dibuix, juntament amb l'evolució intel·lectual dona pas a la següent etapa. Aquesta etapa es denomina realisme intel·lectual, la qual és proposada per Luquet. En aquesta etapa l'infant crea el dibuix a partir del record, és a dir de la representació mental que fa sobre l'objecte o persona a dibuixar. Ortega (2014) menciona que aquesta representació mental és denominada per Luquet com a model intern, i defineix aquest concepte com “representació mental de les coses que opera a nivell intel·lectual contribuint a definir el tipus, o representació constant d'una mateixa cosa per un mateix nin” (p.132). Aquest fet durà a l'infant a representar tot el que sap o coneix, per tant ampliarà el nivell de detalls per a la representació, així doncs pot donar lloc a representacions no realistes (Mathews, 2002, p.59-60).

Lowenfeld proposa l'etapa esquemàtica, aquesta abraça dels set als vuit anys, on l'infant a través de formes o esquemes prefixats representarà el que coneix. (Sáinz, 2011, p. 503). En aquesta etapa apareixen diversos obstacles, on el mestre a de procurar que l'infant les superi.

Mengíbar (2010), a través d'exemples que aporta, mostra alguns obstacles. L'infant no superposa els elements del dibuix, és a dir, tots els elements tenen el seu propi espai en el dibuix. Fa menció a la transferència que realitzen els infants, això vol dir què dibuixa allò que aparentment no s'hi hauria de veure, com per exemple les arrels d'un arbre sota terra. Parla també de la combinació de punts de vista, com per exemple si en l'escena d'un mateix dibuix apareix un punt de vista frontal i un altre aeri. A conseqüència mostra l'abatiment, aquest és emprat en les potes dels animals, o d'objectes (p.5-7).

A través de la visualització dels dibuixos que aporta Mengíbar, també es pot afegir el fet que no sempre existeix proporcionalitat, això vol dir què, elements que tenen una mida més gran que la que haurien de tenir amb relació als altres elements.

Finalment arriba la darrera etapa, que Luquet denomina realisme visual, Lowenfeld té una visió més classificada, ja que les seves darreres etapes són l'edat de colla, entre els set i nou anys; l'etapa pseudo-naturalista, dels dotze als catorze anys; i l'etapa de decisió, dels catorze als desset anys.

En aquestes etapes finals en relació a l'evolució del dibuix, l'infant tracta de dibuixar tal i com es veu des d'un punt de vista fix (Mathhews, 2002, p.60). Per tant, hem d'entendre aquesta etapa com la superació progressiva dels obstacles de l'etapa anterior.

No obstant, a tot això, hem de tenir present segons Quiroga (2010) que "en qualsevol cas l'etapa a d'entendre's com un instrument per a l'orientació i per al coneixement, i mai per al diagnòstic tancat o per a posar cap mena d'etiqueta a un nin" (p.256).

Emperò, el fet que un infant tingui certa edat no vol dir que estrictament hagi d'estar en una etapa o un altre, ja que també depèn de l'evolució del dibuix en si mateix. Per tal que la visualització de les diferents etapes sigui més fàcil, es mostra a través de la següent taula.

Etapas del desenvolupament del dibuix			
Edats	Luquet	Lowenfeld	
2 - 4	Realisme fortuït	18 - 24 mesos	Gargot incontrolat
		2 - 3 anys	Gargot controlat
		3 - 4 anys	Gargot amb nom
4-7	Realisme fallit	Etapa pre-esquemàtica	
7-9	Realisme intel·lectual	Etapa esquemàtica	
9- endavant	Realisme visual	9-12	Edat de colla
		12-14	Etapa pseudo-naturalista
		14-17	Etapa de decisió

Taula 1. Desenvolupament dibuix, elaboració a partir dels autors Lowenfeld (1947), Mengibar (2010)

4.3. CREATIVITAT I EMOCIONS

Si volem parlar de creativitat hauríem d'entendre el seu significat des del punt de vista de la seva paraula primigènia, crear. Segons Vigotsky (1999) crear fa referència a fer una cosa nova a través de la realització, independentment d'on provingui si de pensaments organitzats o del sentiments (p.5). Per tant la creativitat l'hem de considerar com una capacitat per inventar, que es realitza gràcies a la imaginació.

Considerant que el dibuix forma part de l'expressió plàstica, es pot atribuir les característiques mencionades per Garner (1983), respecte a la capacitat que té per expressar emocions (citada per Valdivia, 2009, p. 8). A més, hem de tenir present que la creativitat és fonamental per poder crear representacions que expressin i evoquin emocions. La pròpia autora reflexiona sobre aquests punts i diu:

“ La figura que un nin dibuixa o pinta és molt més que uns traços a un paper. Cada dibuix és una expressió que reflecteix sentiments, la capacitat intel·lectual, el desenvolupament físic, l'aptitud perceptiva, factor creador implícit (...). En els dibuixos també es reflecteix les transformacions que sofreix el nin a mesura que creix i es desenvolupa" (Valdivia, 2009, p. 13).

Per Ortega (2014) la realització dels dibuixos per part dels infants tenen un element en comú en ells, es tracta de la sinceritat amb la que s'han expressat (p. 126). Aquest fet indica que s'ha de

valorar el dibuix tenint present el que saben o coneixen els infants. A més, l'autor menciona que “es tracta d'obres que exigeixen i amb freqüència obtenen una intensa resposta emocional per part de qui les contempla” (Ortega, 2014, p.126).

Acaso (2000) fa menció a Lowenfelt exposant las seves idees en relació a la capacitat que té el dibuix. Estableix que un dels propòsits principals ha de ser el de desenvolupar la creativitat en el dibuix, i aquesta donarà peu a desenvolupar la creativitat en altres nivells. Un altre dels propòsits a de ser considerar l'educació artística des de el punt de vista d'un procés creador, on el que preval és el propi procés i no el resultat que s'obté al final. El fet de proposar les etapes del desenvolupament del dibuix és donar a entendre en quin moment es troba l'infant en relació a la capacitat d'expressar. Els dibuixos infantils s'han d'entendre com a expressions sentimentals, obviant la realitat de l'element representat. Finalment afegeix que “el creixement estètic consisteix en el desenvolupament aconseguït des de el que és caòtic fins a l'organització harmoniosa de l'expressió, on s'integren completament el sentiment, el pensament i la percepció” (p.52).

Si a atribuïm al dibuix com a part de l'art, hem d'entendre segons Lowenfeld (1947) que “ l'art té la capacitat de fomentar un correcta maneig de les emocions, suposa una via que permet la sana canalització de les mateixes i contribueix a crear espais de relaxació necessaris en l'entorn escolar”. (Citat per Ortega, 2014, p. 134).

S'ha de tenir present que el color és una característica que s'associa a les emocions i tenen en el seu propi simbolisme, a través del següent quadre es pot veure la relació entre color i emoció i/o significat. Pel que fa als elements, figures i composició del dibuix, els quals també expressen emocions i sentiments, aport en les següents taules una petita guia.

COLOR	SIGNIFICAT
Blau	És el color més popular, està associat a la simpatia, la felicitat i l'harmonia, també és associat a la intel·ligència, la concentració i a la figura masculina. És un color fred i passiu que indica llunyania, profunditat i plenitud.
Vermell	És un color associat als impulsos, a les passions des de l'amor a l'odi, a més pot representar un estat de l'alerta, de prohibició o de perill. En darrera instància pot representar vigor i força.
Groc	Es tracta d'un color contradictori, en un principi està associat a la diversió, a l'optimisme, al plaer (segons la combinació). Per altra banda també està associat a l'enveja els cels i l'egoisme. És un color que representa la llum.

Verd	Color associat a la vida, a l'esperança, a la naturalesa, a l'ecologia i al que és saludable. Aquest color també representa la immaduresa o la joventut.
Negre	Simbòlicament representa el poder, la violència i la mort. És un color fortament associat a estats d'ànim negatius, a la depressió, la tristesa, la melancolia, al dol. També és vist com a dolent, al que és impur. Pot desencadernar diversos sentits segons la seva combinació amb altres colors.
Blanc	Contradiu al negre, representa la innocència, la puresa, el bé i la virginitat. Aquest color està associat a altres aspectes com la llibertat, la rendició, als esperits i als fantasmes. Pot significar el buit i la lleugeresa.
Taronja	Color associat a l'alegria, a la sociabilitat i a la diversió. Pot indicar perill combinat amb el blau pel seu contrast. És un color que crea benestar i és indicatiu de transformació.
Morat	És un color associat a l'empoderament femení, a l'homosexualitat i a la màgia. És el color menys vist a la naturalesa, per això se li associen aspectes suposadament antinaturals.
Rosa	Està lligat a la feminitat, especialment en etapes infantils. Simbolitza la tendresa, la dolçor. La tonalitat pot perdre el seu sentit tornant-lo com alguna cosa cridanera o escandalosa.
Marró	És el color més rebutjat, tot i ser un color molt present a la naturalesa està lligat a aspectes desagradables, lletjos. Pot simbolitzar un espai acollidor si està relacionat amb espais habitables.
Gris	Color associat a estats d'ànims pessimistes, a l'avorriment, a la tristesa. Està associat a la falta de caràcter, al conformisme.

Taula 2. Significat dels colors, elaboració a partir dels autors E. Crotti i A. Magni (1996) i E. Heller (2005)

Amb l'exposat fins ara podem dir que el dibuix es pot entendre com un mitjà amb el qual l'infant pot expressar les seves emocions o sentiments, hem de tenir en compte els significats dels elements o figures que pugui triar a l'hora d'executar la seva representació.

Per aquest motiu he elaborat un guia bàsica per tal de tenir i proporcionar algunes nocions que facilitin la valoració dels dibuixos des d'un punt de vista emocional, deixant de banda la part estètica.

En relació amb l'etapa pre-esquemàtica (4-7 anys) i l'etapa esquemàtica (7-9 anys) de Lowenfeld, els infants que realitzin un dibuix poden representar elements sense respectar la proporcionalitat. Per tant en la realització d'un retrat o la representació de qualsevol figura humana haurem de tenir en compte els següents detalls.

PROPORCIONS FIGURA HUMANA			
ELEMENTS		VALORACIÓ EMOCIONAL	
Mida del cos	Petit	L'infant es pot sentir insegur, o no confiar en les seves capacitats	
	Gran	L'infant transmet la seva seguretat i la confiança que té de les seves capacitats	
	Proporcionat	Pot ser es trobi a la següent etapa, s'hauria de corroborar amb altres elements.	
Elements del cos	Cap	Gran	Necessitat de cridar l'atenció
		Petit	No voler destacar, passar desapercebut.
	Braços	Llargos	Expressen afectivitat
		Curts	Pot significar timidesa o inseguretat.
	Cames	Llargues	Expressen sentiments de inestabilitat o inseguretat..
		Curtes	Indicant sentiments de resistència i seguretat

Taula 3. Proporcions figura humana, elaboració a partir dels autors E. Crotti i A. Magni (1996) i N. Casanovas (2012)

Pel que fa a la composició d'elements i escenes poden ser representades pràcticament en qualsevol etapa, però s'ha de tenir present que per evocar el sentiment o emoció que representen ha d'haver creat el dibuix de forma lliure i d'acord amb la representació mental que té de l'element. Amb la següent taula es poden visualitzar alguns elements i la seva possible significació.

COMPOSICIONS I ESCENES	
ELEMENTS	POSSIBLE SIGNIFICACIÓ
Cel i terra	Són els marges on es troben les persones, representar el cel encara que sigui amb una subtil línia és indicatiu d'un afany d'espiritualitat i grandesa. Representar el terra amb una línia pot representar seguretat.

Sol		És un element bàsic per representar la vida, la llum, està relacionat amb l'acció, l'activitat i la seguretat. Si és dibuixat en tonalitats molt clares és indicatiu de la sensibilitat, si és fosc o s'apropa al negre representarà dol o malenconia. Els raigs de sol poden indicar diferents aspectes, uns raigs en forma de fletxa o de color vermell són indicatius d'agressivitat, en canvi si els raigs tenen formes corbes, pot representar tranquil·litat.
Lluna		Simbolitza la imaginació, la pau i etapes cícliques. Si la lluna és creixent pot simbolitzar una carència, algun aspecte que el fa a l'infant incomplet.
Arc de Sant Martí		És un fenomen natural extraordinari, s'utilitza per representar un pont entre el cel i la terra. També representa un portal entre el real i el que és imaginari o la fantasia. És un símbol màgic, alegre i alhora misteriós.
Aigua	En un riu	Significarà espontaneïtat, vitalitat i energia, però si apareixen elements com roques pot expressar malestar o frustració.
	En la pluja	S'ha de conèixer bé a l'infant o observar altres detalls, ja que pot expressar alegria i tranquil·litat, alhora que malenconia o tristesa.
	En la mar	L'amplitud que representa la mar expressa sentiment de llibertat, de no tenir limitacions.
Muntanyes	Pics en forma corba	Pot ser indicatiu de comoditat.
	Pics punxeguts	Pot representar un estat de tensió i agressivitat.
Flors	Flors a terra	Expressen delicadesa, harmonia i felicitat.
	Flors als arbres	Expressen sensibilitat i afectivitat.
Fruits		Solen aparèixer en els arbres expressen creativitat, capacitat d'innovar i potencial.

Taula 4. Composicions i escenes, elaboració a partir dels autors E. Crotti i A. Magni (2010) i N. Casanovas (2012)

En el cas que l'infant representi un animal en el seu dibuix, si volem comprendre el sentiment representat hem de recórrer a les característiques que s'associen a aquests animals. Amb la següent taula es poden visualitzar les característiques que s'associen a alguns animals que podem trobar en les representacions.

ANIMALS	CARACTERÍSTIQUES ASSOCIADES
Lleó	Sol representar un sentiment de possessió i rivalitat.
Tigre	Representa sentiments d'agressivitat.
Serp	Pot ser vist com un sentiment de perillositat.

Taurons	Representen sentiments de agressivitat i de perill.
Peixos i dofins	Expressen emocions alegres i afables.
Moix	Pot expressar independència o sentiments d'estat d'alerta.
Ca	S'associen sentiments d'alegria i afectivitat, a més de lleialtat.
Ocells	Expressen sentiments de llibertat si són representats volant.
Papallones	Expressen alegria, les ales donen lloc a combinació de colors per expressar altres emocions.
Monstres	Poden expressar por o inseguretats.
Dracs	Poden expressar absència de por o superioritat.

Taula 5. Animals en el dibuix, elaboració a partir dels autors E. Crotti i A. Magni (2010) i N. Casanovas (2012)

Acaso (2000) finalitza el seu treball en relació a l'expressió i la creativitat, dient que:

“Podem dir que un nin o una nina ha de desenvolupar la seva expressió plàstica donat el fet que aquesta activa de forma integral els processos de simbolització, expressió i creativitat el quals impulsen el seu avanç intel·lectual, emotiu i creatiu” (p.56).

Així doncs, poden considerar el dibuix com un recurs o eina que a través de la creativitat té la capacitat d'estimular el desenvolupament intel·lectual i emocional, tal com he mencionat a l'inici del marc teòric.

5. EL DIBUIX DINS EL CURRÍCULUM

5.1. QUÈ DIU EL CURRÍCULUM DE PRIMÀRIA RESPECTE L'EDUCACIÓ ARTÍSTICA?

Aquestes bases teòriques han de servir perquè l'elaboració d'activitats vagin en consonància a l'etapa corresponent tant educativa com evolutiva en la que es troba l'infant. Per tant és necessari investigar que diu al respecte el currículum d'Educació Artística de les Illes Balears.

D'entrada la finalitat que presenta el currículum sembla encertada, amb relació a les bases teòriques esmentades anteriorment, ja que menciona que les manifestacions artístiques són el vehicle per a l'evolució i per l'aprenentatge.

Un cop esmentat aquest pensament el divideix en llenguatge plàstic i musical com a mitjà per transmetre emocions. Aquest fet implica que el currículum és comú per a dues assignatures, que tot i ser semblants en termes de transmissió d'emocions o del suport que dona en el desenvolupament de l'infant, la pràctica que comporten són òbviament diferents. No obstant no implica que no es puguin fer activitat involucrant les dues àrees.

Mitjançant les orientacions metodològiques ofereix diferents formes en les quals procedir. S'ha de procurar que les activitats sorgeixin de vivències personals per tal que l'aprenentatge sigui significatiu, i incentivant així l'autonomia i el pensament crític. En relació amb aquest punt crec que pot ser útil, que l'alumnat exposi les seves creacions artístiques i anar creant una pròpia col·lecció.

Els agrupaments que proposa es basen en el fet que l'aprenentatge hagi de ser tant individual, com col·lectiu i cooperatiu, d'aquest fet en destaca que les pràctiques o les activitats realitzades no hagin de ser realitzades en grup, però l'aprenentatge que esdevingui sí. Sembla una mica incongruent, però sempre es poden tenir taules de treball, on l'alumnat fent l'activitat individualment hagi de compartir material amb els companys o companyes de la seva taula i donar-se una retroalimentació per avançar i fomentar el respecte, la responsabilitat i l'empatia que menciona.

La part d'avaluació està fonamentada en l'observació directa, tal com he mencionat anteriorment, però requereix la ponderació per part dels mestres implicats en les dues assignatures, ja que comparteixen el currículum. Aquest fet pot desvirtuar un aprenentatge de dues àrees que normalment es realitzen per separat.

Deixant de banda la contribució al desenvolupament de les competències, tot i ser essencial tant en aquesta com en les altres àrees curriculars, ens fixam en el que marquen els objectius específics. Tots són de caràcter participatiu, reflexiu, de planificació, que afavoreixin l'actitud d'autoconfiança i de respecte, d'investigar o conèixer, d'entre molts altres. Però cal indicar, en referència al dibuix com a element evolutiu, que l'alumnat hagi de desenvolupar competències que li permetin superar els obstacles que impedeixen que el seu traç millori i avanci d'etapa. Cal afegir en favor al currículum que si menciona el fet d'haver de cercar formes d'expressió de sentiments o emocions.

El currículum segmenta els blocs amb relació a l'etapa escolar i en la vessant artística a la qual fa referència. Per tant tenim per una banda l'Educació Musical i per l'altre tenim l'Educació Plàstica.

Es divideix en tres blocs, el primer bloc és l'educació audiovisual en la qual es plantegen una multitud de continguts. El tercer bloc es tracta de dibuix geomètric, en el que els continguts que proposa són compatibles en l'àrea de matemàtiques. Finalment el bloc que presenta més relació amb el dibuix és el segon, anomenat expressió artística. Els continguts que hi apareixen tenen relació amb l'ús de materials variats, en el fet de trobar un equilibri en la producció mitjançant la proporció, equilibri i composició. A més també destaca l'ús de color, les tonalitats i les ombres, però sense relacionar-ho en com les seves combinacions poden expressar diferents emocions en una representació.

5.2. QUINES CONCLUSIONS EN PODEM EXTREURE?

Ara que coneixem les bases del currículum, em surgeix una primera qüestió. Quantes vegades apareix la paraula dibuix en el currículum? En tot el currículum surt vint vegades i el primer cop es per fer referència al bloc de continguts números tres, el qual està associat al dibuix geomètric. Els següents cops que apareix la paraula, segueix sent en relació al dibuix geomètric o aquesta es troba dins el bloc anteriorment mencionat, seguida de la paraula tècnic o en base a la realització d'un dibuix dins una quadrícula.

Sols trobam una vegada la paraula dibuix seguida de lliure, en la part d'orientacions metodològiques, aquest fet ens permet fer ús del dibuix tal i com s'ha considerat en el marc teòric. Dins el segon bloc, expressió artística, apareix un vegada en la part de criteris d'aprenentatge avaluable i en relació a l'ús de tècniques de dibuix. Per tant si el dibuix és part

de l'educació artística, no caldria fer alguna menció més? o introduir-la en relació al segon bloc, d'expressió artística?

Si volem utilitzar el dibuix per fomentar la creativitat, ha de sortir la paraula creativitat en el currículum? Aquesta apareix en tres ocasions però no com un contingut o un aspecte a tenir present a l'hora de fer les activitats. Si utilitzam l'arrel de la paraula, crear, aquesta apareix quaranta-una vegades repartides entre la part musical del currículum i la d'educació plàstica, tot i que la gran majoria amb el significat de realitzar alguna cosa. Aquests dos fets em duen a plantejar-me si són compatibles el dibuix i la creativitat. I pel que fa a les emocions i els sentiments, quina conclusió podem extreure? En aquesta part, tot i que surten poques vegades, el currículum sí que marca com a objectiu específic l'ús de l'expressió artística per transmetre sentiments.

A tall de cloenda podem dir que el currículum posa de manifest el fet que l'educació artística es fonamental per promoure i aprendre a valorar l'art com a mitjà de transmissió de sentiments i emocions, però manca d'alguna manera com treballar per a aconseguir-ho i com procedir per a que l'alumnat millori les seves produccions artístiques sense perdre la motivació i evitant la frustració que pugui esdevenir l'abandonament del dibuix.

6. PROPOSTA DIDÀCTICA

Considerant que el dibuix pot ser una eina o recurs per a potenciar el desenvolupament de l'infant i impulsar la seva creativitat, és necessari proporcionar materials, recursos i activitats adients per tal d'aconseguir-ho. Per aquest motiu he cregut oportú dissenyar un conjunt d'activitats.

Per tal que la visualització i la comprensió de les activitats, així com la forma de procedir, sigui més fluida i clara, s'han desenvolupat les activitats a través de les següents taules. Cada color de taula és utilitzat per mencionar el bloc del currículum al qual pertany. Aquestes activitats estan adreçades al segon cicle d'educació primària, independentment del curs, l'objectiu per una part és superar els possibles obstacles que puguin persistir de l'etapa de realisme intel·lectual i per l'altre expressar sentiments i emocions a través del dibuix. Les activitats són adaptatives per a qualsevol cicle i curs d'Educació Primària. Algunes d'aquestes (act.1, act.3, act.4, act.5) han sigut realitzades i/o adaptades, de l'assignatura d'Educació Artística d'aquest grau universitari.

Activitats Bloc 1: Educació audiovisual.

Fa referència a com els mitjans de comunicació i informació tecnològics poden ser utilitzats per l'estudi d'imatges i/o sons, a més de ser un mitjà o suport per a l'expressió.

ACTIVITAT 1	
Títol	Els nostres rostres
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none">❖ Fomentar la creativitat❖ Gaudir amb la pràctica❖ Observar resultats propis i dels companys❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material	<ul style="list-style-type: none">❖ Millorar la fluïdesa del traç❖ Entrenar la mirada i l'observació❖ Visualitzar imatges❖ Entendre el concepte de simetria
Continguts	
<ul style="list-style-type: none">❖ Utilització de fotografies per fer retrats❖ Creació de diversos dibuixos❖ Observació i valoració de les obres	
Material	<ul style="list-style-type: none">❖ Paper de dibuix

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Llapis i goma ❖ Retoladors o pintures 						
Descripció activitat							
<p>Per realitzar aquesta activitat s'haurà d'avisar a l'alumnat amb antelació, ja que requereix que portin de casa tres fotografies impreses, una ha de ser un retrat, i només la cara, un altre ha de ser un retrat de cos sencer i la darrera de mig cos, la mida és indiferent, però s'ha de matisar que per a la pràctica és recomanable que sigui almenys de mig full. Un cop a l'aula l'activitat es realitzarà en tres parts.</p> <p>La primera part es tracta de realitzar un autoretrat, sols la cara però a través del tacte. L'alumnat sense mirar el full de dibuix haurà de recórrer amb la mà que té lliure la seva cara i anar-ho plasmant a una meitat del full. La idea de fer això és comprendre i trobar la localització de les nostres parts de la cara i la forma que tenen, juntament amb el cap. Hem de considerar que el resultat del dibuix no té importància, també es tracta de motivar i engrescar-los per a les següents parts.</p> <p>Un cop realitzada la primera part es passaria a fer el retrat, a l'altra part del full de dibuix, amb l'observació de la fotografia. No es tracta d'arribar al realisme visual sinó de comprendre la posició, treballar l'observació i entendre la simetria. Un cop finalitzat aquest dibuix es pot acolorir.</p> <p>Per finalitzar l'activitat s'utilitzarien les fotografies de cos sencer i mig cos, aquestes s'han d'utilitzar per observar la silueta del nostre cos. Els alumnes haurien de dividir el full en dues parts i a cada una de les parts només ha de dibuixar el contorn que veu en la fotografia. Després hi ha d'acolorir una de les parts per dins els contorns i l'altre per fora. Un cop finalitzada l'activitat es realitzarà l'exposició de les obres i la posada en comú.</p>							
Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com t'has sentit fent la primera part de l'activitat, la de dibuixar els rostres amb el tacte? ❖ Com vos ha anat el dibuix del retrat? ❖ Què vos ha resultat més fàcil fer el dibuix de les siluetes o del retrat? 						
Temporalització	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="background-color: #f08080; text-align: center;">Explicació</td> <td style="text-align: center;">5 minuts</td> </tr> <tr> <td style="background-color: #f08080; text-align: center;">Pràctica</td> <td style="text-align: center;">35 minuts</td> </tr> <tr> <td style="background-color: #f08080; text-align: center;">Posada en comú</td> <td style="text-align: center;">10 minuts</td> </tr> </table>	Explicació	5 minuts	Pràctica	35 minuts	Posada en comú	10 minuts
Explicació	5 minuts						
Pràctica	35 minuts						
Posada en comú	10 minuts						
Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució.</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú de la pràctica, de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p>						

	Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.
--	---

ACTIVITAT 2	
Títol	Composició fotogràfica d'emocions
Cicle	Segon cicle
Duració	2 sessions de 50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Col·laborar i assumir diferents rols durant la pràctica ❖ Observar i respectar les pròpies creacions i les dels companys i companyes ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Entrenar la mirada i l'observació ❖ Planificar i fer una composició artística de forma cooperativa ❖ Familiaritzar-se amb la realització de fotografies ❖ Visualitzar imatges ❖ Mantenir una actitud positiva i activa, per tal d'estimular la imaginació i la creativitat i sensibilitat
Continguts	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Utilització de recursos digitals per elaborar produccions artístiques ❖ Creació de composicions plàstiques mitjançant les fotografies realitzades, revistes i altres materials ❖ Utilització de l'entorn més proper per la realització de fotografies ❖ Reconeixement de les diferents modalitats de fotografia (detalls, retrat, paisatge ...) ❖ Observació i valoració de les obres 	
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Càmera fotogràfica ❖ Tisores, cola ❖ Retoladors, pintures i ceres ❖ Revistes i diaris ❖ Cartolina
Descripció activitat, Sessió 1	
<p>Per a començar l'activitat el mestre o la mestra haurà d'explicar que es tracta d'una activitat en grups, de 4 o 5 alumnes, la qual consistirà en primer lloc en posar-se d'acord per triar una emoció que vulguin representar en la composició final. Aquesta, es farà a través de fotografies que podran realitzar per el centre i altres materials com revistes, i tot tipus de material fungible, com retoladors, ceres, cola, tisores, etc.</p>	

A continuació, una vegada formats els grups i establertes les bases en que consisteix el treball, el docent exposarà les normes a seguir:

- No es pot entrar a fotografiar dins les aules on fan classe.
- Tot el grup a d'anar junt i respectar les normes del centre.
- Bon ús i respectar les càmeres digitals.
- Cada membre del grup ha de realitzar mínim una fotografia.
- Poden utilitzar diferents modalitats de fotografia (detall, retrat, paisatge ...).

Un cop realitzades les fotografies l'alumnat ha de tornar a l'aula i penjar les fotografies a un drive compartides amb el docent, per poder revisar-les i imprimir-les per a la següent sessió.

Temporalització	Explicació	15
	Pràctica	25
	Exportar imatges	10

Descripció activitat, sessió 2

El docent durà les fotografies impreses. Les cartolines i altres materials per a que l'alumnat realitzi la composició grupal ja estaran situats sobre les taules. Abans de començar la pràctica els mateixos grups de la sessió anterior hauran de posar-se d'acord per realitzar la composició. Han de planificar com volen transmetre i plasmar l'emoció triada en funció de les imatges que disposen. També han de tenir present que han d'utilitzar com a mínim una fotografia de cada alumne. Aquestes poden ser retallades en funció de la composició que es vulgui crear. Un cop organitzats poden començar a crear la seva obra. Finalment es realitzarà la posada en comú.

Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Per què heu triat aquesta emoció? ❖ Com vos heu organitzat o planificat? ❖ Què en penseu del vostres resultats?
------------------------------	---

Temporalització	Explicació i planificació	15 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Posada en comú	10 minuts

Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p> <p>Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.</p>
------------------------------	--

	Competència digital: es contribueix a partir de l'ús de les tecnologies de comunicació i informació com a recurs per realitzar fotografies i emmagatzemar-les.
--	---

Activitats Bloc 2: Expressió artística.

El bloc està enfocat en la indagació d'elements relacionats en el llenguatge visual, en l'ús de materials i en les possibilitats que ofereixen en relació a l'expressió.

ACTIVITAT 3	
Títol	La bolla de paper
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material ❖ Observar resultats propis i dels companys 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Millorar la fluïdesa del traç ❖ Entrenar la mirada i l'observació
Continguts	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació sobre la capacitat expressiva de materials reutilitzats ❖ Creació d'un dibuix a partir de la representació mental ❖ Crear un dibuix intentant respectar un únic punt de vista ❖ Observació i valoració de les obres 	
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Paper per reciclar ❖ Full blanc ❖ Llapis i goma
Descripció activitat	
<p>La primera part de l'activitat es tracta de tornar a les etapes inicials del dibuix infantil, tots els alumnes hauran d'agafar qualsevol paper per reciclar i un llapis. Un cop estan preparats han de relaxar la mà, fent gargots sobre el paper. La idea és que siguin gargots lliures i que els moviments de la mà no tinguin cap patró de moviment, l'alumnat pot canviar a la mà menys dominant per realitzar aquests gargots i experimentar la sensació de no controlar tant la mà. Aquesta primera part no s'ha de prolongar en el temps, entre un i dos minuts és més que suficient, per tant en aquesta part, l'explicació i la realització és simultània.</p> <p>En un moment determinat en què els infants estan fent aquesta relaxació, el mestre ha de dir que poden aturar i fer una bolla amb el paper, en el qual han dibuixat els gargots. No es tracta de fer una bolla</p>	

redona, sinó més aviat una bolla deformada, amb banyes, part planes, poden rompre una mica el paper per ajudar a deformar-la més.

Un cop està la bolla finalitzada, l'activitat passa a ser d'observació i imaginació. L'alumnat ha de començar a mirar la bolla, a pensar, a trobar similituds amb objectes o elements reals. El docent ha de passar per les taules de treball a fi de demanar i conèixer que estan veient els seus alumnes.

Quan l'alumnat hagi trobat l'element que veu en la bolla de paper es passa a l'activitat principal, aquesta està segmentada en dues parts. Amb el full de dibuix col·locat horitzontalment s'ha de fer una línia vertical per dividir el full en dos.

Cada una de les parts servirà com espai pels dos dibuixos que faran els infants. A la part esquerra hauran de dibuixar aquell element que han relacionat amb la bolla de paper, l'han de realitzar des de la seva imaginació, pensant en com és, a través de la representació mental que tenen de l'element.

Un cop finalitzada aquesta part, en la que el mestre haurà anat passant per les taules per observar els traços dels infants, es passaria a la segona part. Utilitzant el costat de la dreta del dibuix, ara han de realitzar una representació de la bolla de paper tal com és, no es tracta d'aconseguir la perfecció del realisme visual, sinó entrenar la mirada, observar les línies que es creen, els contorns que té la bolla, la pròpia mida, utilitzant un únic punt de vista.

Una vegada finalitzada l'activitat es faria una petita exposició, tot l'alumnat hauria de deixar les seves creacions, tant el dibuix com la bolla a una taula. Fent un cercle a la taula, s'observarien els resultats i s'iniciarien preguntes per a la reflexió.

Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com vos heu sentit en la primera part de l'activitat? ❖ Vos ha resultat fàcil identificar alguna cosa en la bolla de paper? ❖ Trobeu similitud entre les bolles i els dibuixos dels vostres companys? ❖ Els dibuixos de la bolla i la bolla tenen mides similars? ❖ Quin dibuix vos crida més l'atenció? I per què? 	
Temporalització	Explicació	5 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Posada en comú	10 minuts
Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p>	

	Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.
--	---

ACTIVITAT 4	
Títol	Estacions
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Manipulació i aplicació de materials ❖ Utilitzar i mesclar colors ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material ❖ Observar resultats propis i dels companys 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Conèixer els color primaris ❖ Conèixer els colors càlids i freds ❖ Conèixer i crear els colors secundaris ❖ Saber els colors a partir de les combinacions
Continguts	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació sobre la capacitat d'expressar emocions a través dels colors ❖ Creació d'una composició a partir de la combinació de colors ❖ Utilització de pinzells com eina alternativa ❖ Observació i valoració de les obres 	
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Cartons ❖ Pinzells ❖ Plats, tassons, cueres o pals ❖ Colors ❖ Pissarra digital
Descripció activitat	
<p>Per realitzar aquesta activitat s'ha de tenir en compte el material necessari. Per això s'haurà d'avisar a l'alumnat abans del dia de la realització de l'activitat, que haurà de dur cartons, diaris, plats per fer mescles de colors, tassons per posar aigua, un pedaç per rentar, pals de fusta per remenar les mescles, etc.</p> <p>S'inicia l'activitat preparant els materials. Els alumnes amb els cartons que han portat, han de fer quatre rectangles amb una mida aproximada d'uns 10x20cm. L'alumnat va tallant els cartons, el mestre mentrestant ha de preparar la pintura a cada taula de treball. Cada taula haurà de tenir tassons o plats per afegir els colors tempera, seran els colors primaris, el blanc i el negre. Així a partir de la combinació de colors seran ells el que creïn els colors secundaris i les tonalitats.</p>	

Quan tot està preparat el mestre explicarà en que consisteix l'activitat. Cada cartó representarà una estació i l'alumnat l'haurà de pintar d'acord amb el color o colors que associa a l'estació. Els dibuixos han de ser abstractes, no és necessari dibuixar elements que es relacionin amb l'estació. Es tracta de la combinació de colors i l'emoció que evocuen. A la pissarra digital es veurà el cercle cromàtic i els colors que sorgeixen a través de la mescla de colors primaris.

Abans de la posada en comú, l'alumnat i el mestre han de recollir i rentar els materials utilitzats. Aquest cop la taula també servirà per deixar que les creacions s'assequin.

Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com vos heu sentit realitzant l'activitat? ❖ Quins colors heu associat a cada estació? ❖ Quins sentiments vos evocuen les estacions i aquestes combinació de colors? 	
Temporalització	Explicació	5 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Recollir i rentar	5 minuts
	Posada en comú	5 minuts
Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p> <p>Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.</p> <p>Competència matemàtica: es contribueix en la presa de mesures per a fer els cartons i realitzar l'activitat.</p>	

ACTIVITAT 5	
Títol	Natura morta
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics

<ul style="list-style-type: none"> ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Observar resultats propis i dels companys ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material ❖ Promoure hàbits saludables 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Comprendre la superposició d'objectes ❖ Entrenar la mirada ❖ Aprendre a enquadrar 	
Continguts		
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació amb l'enquadrament d'objectes ❖ Creació d'una composició a partir de la combinació de fruits o altres elements ❖ Observació de contorns en la composició ❖ Observació i valoració de les obres 		
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Llapis i goma ❖ Pissarra digital per visualitzar exemples ❖ Retoladors o pintures ❖ Paper de dibuix 	
Descripció activitat		
<p>El mestre haurà d'avisar amb antelació, ja que l'activitat requereix que l'alumnat dugui de casa fruites i algun objecte personal, al qual li tinguin estima. És recomanable que siguin objectes amb forma senzilla (redons, quadrats, etc.), ja que la complexitat de l'objecte pot dificultar l'execució i frustrar a l'alumnat. Inicialment el mestre a través de la pissarra digital haurà d'explicar que és una natura morta i mostrar alhora exemples perquè l'alumnat entengui el concepte.</p> <p>Un cop l'alumnat ha entès el concepte es passa a la realització del dibuix. S'han de superposar els objectes i les fruites per a la realització del dibuix i sempre mantenir un mateix punt de vista. És recomanable mencionar a l'alumnat que es poden començar a traçar les primeres línies directament amb les pintures i realitzant poca pressió. Això evitarà possibles marques de llapis a l'hora de acolorir.</p> <p>Un suport per poder diferenciar la profunditat dels objectes a dibuixar, és posar un full blanc a baix del conjunt de fruites i elements, i realitzar una petita marca amb el llapis, per identificar la posició que tenen en la composició.</p> <p>Un cop finalitzada la pràctica es passaria a la posada en comú, es pot iniciar donat el torn de paraula als infants, i seguir les preguntes de reflexió. La idea també de fer aquesta pràctica és que un cop finalitzada es pugui berenar de la fruita que han portat els infant, i així promoure hàbits d'alimentació saludable.</p>		
Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com valoreu l'activitat? ❖ Què és el que vos a resultat més difícil? ❖ Serieu capaços de realitzar altres dibuixos superposant objectes? ❖ Quines composicions vos criden més l'atenció? 	
Temporalització	Explicació	5 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Posada en comú	10 minuts

Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p> <p>Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.</p>
------------------------------	--

ACTIVITAT 6	
Títol	Mural grupal
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Augmentar la cohesió de grup ❖ Treballar la noció espacial ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Treballar les emocions ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Generar un clima de confiança i motivació ❖ Cooperar i fer una creació conjunta ❖ Respectar l'espai i les creacions dels altres companys i companyes ❖ Expressar emocions a través dels dibuix ❖ Experimentar amb els diferents material i les seves possibilitats
Continguts	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació sobre la capacitat d'expressar emocions amb el dibuix ❖ Creació conjunta de diversos dibuixos lliures ❖ Observació, valoració i respecte de les produccions artístiques pròpies i de les dels altres ❖ Manipulació de les possibilitats del color, mesclant diverses classes de pintura ❖ Gaudiment de la pràctica i valoració del resultat final 	
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Paper continu o d'embalar blanc ❖ Retoladors, ceres i llapis de colors ❖ Ordenador per a la reproducció de diferents cançons

Descripció activitat		
<p>Per a començar aquesta activitat, és necessari amb anterioritat haver retirat el mobiliari de la classe per a tenir espai suficient per a situar en el sòl el paper continu o d'embalar blanc aferrat amb cinta. Depenent del nombre d'alumnes que tinguem a la classe, utilitzarem un o dos papers continus perquè tinguin més espai i llibertat de moviment.</p> <p>Una vegada situat en terra el paper d'embalar, en el centre disposarem dels diferents materials fungibles, en aquest cas, retoladors, ceres i llapis de colors, tots mesclats per tal que l'infant tingui la llibertat d'usar el que vulgui i experimenti amb diferents tècniques, textures i colors.</p> <p>En aquest moment posarem mitjançant l'ordinador i els altaveus de la classe, la primera cançó de caràcter tranquil per a crear un ambient de calma i relaxació. Cada infant se situarà en la posició que ell o ella desitgi (tombat, assegut...) i, respectant el seu espai que té el davant i sense envair l'espai del company del devora, començarà a crear dibuixos i formes lliures, segons el que li transmeti aquella música.</p> <p>Després, a mesura que cada infant vagi desenvolupant el seu dibuix, investigant i barrejant els colors i materials, canviarem de cançó, aquesta vegada de caràcter més mogut o actiu. Hauran d'experimentar que passa aquesta vegada amb aquest tipus de música i seguir creant la seva obra.</p> <p>Un cop finalitzada la sessió, es farà un cercle de diàleg mitjançant unes preguntes de reflexió per a donar peu a qui vulgui parlar i expressar el que ha sentit, posar-ho en comú.</p>		
Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com us heu sentit pintant amb les diferents cançons? Heu notat diferència? ❖ En què pensàveu quan fèieu els dibuixos? ❖ Us ha agradat fer un creació conjunta? ❖ Esteu satisfets amb el resultat final? 	
Temporalització	Explicació	5 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Posada en comú	10 minuts
Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i esperit emprenedor: el seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució.</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p> <p>Competència lingüística: el seu desenvolupament serà gràcies als actes comunicatius que es produeixin durant l'explicació, en la forma de procedir</p>	

	per realitzar l'activitat, amb els dubtes que puguin generar i la seva resolució. També si contribueix amb l'exposició i valoració de les pròpies obres realitzades i la dels companys i companyes, amb la posada en comú.
--	--

Activitats Bloc 3: Dibuix geomètric.

En aquest bloc es treballen alguns conceptes gràfics associats l'assignatura de matemàtiques com per exemple la verticalitat, els segments, la recta, l'horitzontalitat, etc.

ACTIVITAT 7	
Títol	Dibuix geomètric
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Fomentar la creativitat ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Observar resultats propis i dels companys ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Utilitzar eines de dibuix ❖ Respectar mides i mesurar ❖ Entrenar la mirada i l'observació ❖ Conèixer els noms de les figures geomètriques utilitzades
Continguts	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació sobre la capacitat expressiva dels materials didàctics ❖ Creació d'un figura mitjançant el material ❖ Valoració i observació dels dibuixos realitzats ❖ Combinació de colors 	
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Pissarra digital per visualitzar exemples ❖ Figures tangram ❖ Llapis i goma ❖ Regle, esquadre o cartabó ❖ Retoladors o pintures ❖ Paper de dibuix
Descripció activitat	
<p>Inicialment s'ha de presentar l'activitat mitjançant les figures del tangram, el mestre els ha de treure i demanar quines són alhora que les mostra. Un cop seguit, el mestre entrega les figures a l'alumnat, aquest tenen l'oportunitat d'experimentar amb el material.</p> <p>Després d'experimentar amb les peces, el docent explicarà que han de crear un dibuix a partir de les peces que tenen. Pot ser un paisatge, un element qualsevol, etc. L'idea és que a través de les figures geomètriques que té el tangram puguin imaginar o relacionar aquestes figures amb elements reals. Els colors que pugui tenir les figures s'han de tenir present a l'hora de fer aquest dibuix o representació, el que importa és la forma.</p>	

<p>La següent part de l'activitat és traslladar el dibuix realitzant amb les figures geomètriques del tangram a un full de dibuix. L'alumnat haurà d'utilitzar un regle per mesurar les mides dels contorns del seu dibuix i passar-les al seu full. Un cop finalitzada aquesta part es pot acolorir la representació amb pintures o retoladors.</p> <p>Un cop finalitzada l'activitat es realitzaria l'exposició, posant les creacions a una taula i rodejant-la fent un cercle, per tal que tot l'alumnat pugui veure-les. Després s'iniciarien les preguntes de reflexió.</p>	
Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Com vos heu sentit en la primera part de l'activitat? ❖ Vos ha resultat fàcil crear una figura o element? ❖ Vos ha costat agafar les mides i fer el dibuix al full? ❖ Quin dibuix vos crida més l'atenció? Quines figures creïu que ha utilitzat?
Temporalització	Explicació 5 minuts
	Pràctica 35 minuts
	Posada en comú 10 minuts
Competències bàsiques	<p>Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució</p> <p>Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.</p> <p>Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.</p> <p>Competència lingüística: és fomentat gràcies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.</p> <p>Competència matemàtica: és realitzada a través de la pròpia activitat i la posada en comú dels materials utilitzats.</p>

ACTIVITAT 8	
Títol	Les emocions
Cicle	Segon cicle
Duració	50 minuts
Objectius	
Generals	Específics
❖ Fomentar la creativitat	❖ Millorar la fluïdesa del traç

<ul style="list-style-type: none"> ❖ Gaudir amb la pràctica ❖ Observar resultats propis i dels companys ❖ Treballar les emocions ❖ Recollir, netejar i fer un bon ús del material 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Expressar emocions a través del dibuix ❖ Segmentar un full de dibuix 	
Continguts		
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Experimentació sobre la capacitat d'expressar emocions amb el dibuix ❖ Conceptes geomètrics: horitzontalitat, verticalitat, segment i recta ❖ Creació de diversos dibuixos lliures ❖ Observació i valoració de les obres 		
Material	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Paper de dibuix ❖ Regle ❖ Llapis i goma ❖ Retoladors o pintures 	
Descripció activitat		
<p>Aquesta pràctica consta de dues parts. S'inicia a través dels conceptes de dibuix tècnic i es finalitza amb un dibuix lliure en relació a les emocions.</p> <p>Per realitzar la primera part de l'activitat, l'alumnat haurà de posicionar el full horitzontalment i mesurar cada un dels costats del full. Un cop ha realitzat aquesta passa ha de calcular quines distàncies ha d'utilitzar, per tal que el full quedi dividit en sis parts, tres a la part de dalt i tres més a la part de baix. Un cop conegudes les mesures per crear els espais, ha de marcar amb el llapis i amb l'ajuda del regle traçar rectes per unir els punts i crear els sis espais.</p> <p>Ara que ja es tenen els espais diferenciats en el full, es passa a la part del dibuix lliure. A cada un dels espais l'alumnat haurà de realitzar un dibuix, però l'ha de fer amb relació a una emoció. Per a les emocions es poden utilitzar les emocions bàsiques (alegria, calma, ràbia, amor, tristesa i por) com a exemple, però l'infant pot fer les seves representacions focalitzades en altres emocions més complexes, com sorpresa, fastig, malenconia, etc., depèn de la seva imaginació.</p> <p>La posada en comú es realitzarà com habitualment, l'alumnat haurà de posar-se en cercle rodejant la taula on es troben totes les creacions. És una posada en comú emocional, és tractar d'intentar atribuir emocions als dibuixos que han fet els companys. El fet que l'emoció que s'atribueix al dibuix no coincideixi en l'emoció que ha intentat expressar l'autor no vol dir que estigui malament, sinó que s'ha d'entendre com a l'emoció que el dibuix ha evocat.</p>		
Preguntes de reflexió	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Quines emocions atribuïu als dibuixos dels vostres companys? ❖ Quines altres emocions creïu que es podrien atribuir? ❖ En què pensàveu quan fèieu els dibuixos? 	
Temporalització	Explicació	5 minuts
	Pràctica	35 minuts
	Posada en comú	10 minuts

Competències bàsiques	Competència de sentit d'iniciativa i emprenedor: El seu desenvolupament serà mitjançant l'esforç i dedicació de les activitats, gràcies a la prèvia planificació. A més es fomenta l'autonomia i l'expressivitat donant oportunitat per a la millora a través de diverses formes de resolució
	Competències socials i cíviques: a través del respecte a la feina d'un mateix i a la dels altres, assumint responsabilitats, amb la realització del treball a través de les instruccions rebudes i amb la cura del material i l'espai on es realitzen les activitats.
	Competència d'aprendre a aprendre: mitjançant la reflexió, durant la posada en comú, de la pràctica; de l'experimentació de la tècnica utilitzada, dels materials emprats, etc.
	Competència lingüística: és fomentat gracies a la posada en comú i a la planificació i cooperació que ha de realitzar els grups per fer l'activitat.
	Competència matemàtic: és realitza a traves de la pròpia activitat i la posada en comú del materials utilitzat.

Eina per l'avaluació.

Tal com s'ha mencionat amb relació a què l'avaluació de les activitats s'han de realitzar a través de l'observació directe i amb relació a l'esforç de l'alumnat, és adient utilitzar eines que ajudin a reflexionar. Per aquest motiu s'ha creat una llista de control per poder reflexionar sobre la pràctica de l'alumnat.

LLISTA DE CONTROL INDIVIDUAL					
Curs					
Any acadèmic					
Nom i llinatges					
Aspectes a avaluar	Sempre	Sovint	Poques vegades	Mai	Observacions
Posa atenció a les explicacions del mestre					
Manté una actitud de respecte als companys i materials					
Mostra interès per l'activitat a realitzar					
Porta el material necessari					
S'esforça a l'hora de realitzar les activitats					
S'interessa per conèixer més coses i millorar					
Finalitza les activitats proposades					
Participa en la posada en comú					
Valora la feina dels companys					

Expressa les emocions o sentiments que l'hi evoquen els dibuixos realitzats					
A les reflexions del final de classe demostren que han après					

Eines d'autoavaluació docent.

També és adient que el docent autoavalui la seva tasca, per trobar possibles problemes que dificultin la pràctica de l'alumnat. Per aquest motiu s'ha creat una llista d'autoavaluació per reflexionar i replantejar-se les activitats, l'estructura o la temporalització en cas de ser necessari.

AUTOAVALUACIÓ DOCENT					
Aspectes a avaluar	Sempre	Sovint	Poques vegades	Mai	Observacions
Es perd molt de temps en les explicacions					
S'interrompen les activitats degut a una mala explicació					
Les activitats motiven el suficient					
El temps per a la posada en comú i reflexions és suficients					
Està el material preparat i la classe planificada					
Les activitats permeten a l'alumnat potenciar la creativitat					
Les activitat i/o la posada en comú permeten a l'alumnat expressar emocions i sentiments					
S'observa evolució en les reproduccions de l'alumnat					
Cal replantejar-se les activitats, un cop finalitzades					

7. CONCLUSIONS

A conseqüència a la primera part del marc teòric realitzada, he pogut corroborar la meua idea inicial en la qual mencionava que el dibuix pot ser una eina o recurs per a desenvolupar la creativitat dels infants i alhora ser un mitjà per expressar emocions. M'ha permès alhora anar més enllà i descobrir que la realització de dibuixos també permet el desenvolupament intel·lectual. No obstant el treball podria seguir amb l'estudi de com és el desenvolupament intel·lectual dels infants.

L'estudi focalitzat en les teories del desenvolupament del dibuix infantil proposades per Luquet i Lowenfelt, m'ha esdevingut d'utilitat per conèixer les diferents etapes del dibuix. Faltaria poder verificar-ho amb l'experiència docent i l'observació de dibuixos de diferents infants i edats.

Aquests coneixements establiran les bases a tenir present, quan hagi d'exercir com a mestre a Educació Primària i posar en pràctica activitats que ajudi a l'alumnat a potenciar el seu desenvolupament creatiu, intel·lectual i emocional.

En l'anàlisi realitzat al currículum de l'Educació Primària de les Illes Balears, d'educació artística, he pogut observar que el fet que hagin de compartir currículum l'educació musical i l'educació plàstica devalua la importància d'ambdues branques, reduint les possibilitats d'aprenentatge. Però alhora m'ha servit de guia per establir la proposta d'activitats.

La proposta d'activitats m'ha donat l'oportunitat de reflexionar sobre les primeres pràctiques de realitzades, en les quals vaig poder posar en pràctica alguna de les activitats proposades, amb resultats majoritàriament positius. Aquest fet també m'ha servit per adonar-me'n de la necessitat d'autoavaluació de la tasca docent, per replantejar les activitats en cas necessari, a més d'haver de dur un seguiment d'observació per l'avaluació de l'infant.

La realització global del Treball de Fi de Grau, m'ha servit com a mitjà per expressar que hem d'observar els dibuixos dels infants des de la perspectiva emocional que evoquen i no de la perspectiva estètica que té.

No obstant s'ha de considerar que la continuació d'aquest treball hauria de ser passant a l'acció i realitzant les activitats proposades a un centre escolar per saber si són realment útils o si s'han de modificar, adaptar o canviar.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Acaso, M. (2000). Simbolización, expresión y creatividad: tres propuestas sobre la necesidad de desarrollar la expresión plástica infantil. *Arte, Individuo y Sociedad*. 12, 41-47.
- Annex d'Educació Artística, del Decret 32/2014 de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària a les Illes Balears. BOIB núm. 97 de 19 de juliol de 2014. Recuperat de http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/primaria_lomce/curriculum_educacio_artistica.pdf
- Casanovas, N. (2012). *Guía pràctica para la interpretación de dibujos. Análisis e interpretación de dibujos libres*. Barcelona, España: Lebón
- Crespo, B. (2015). El dibujo, un cuerpo de doctrina. Líneas y trazos revisionistas del concepto de dibujo. *Odas*. 9, 58-74.
- Croti, E., Magni A. (1996). *Garabatos el lenguaje secreto de los niños*. Málaga, España: Sirio.
- Croti, E., Magni A. (2010). *Significado de los Símbolos en los dibujos de los niños*. Málaga, España: Sirio.
- Heller, E. (2005). *Psicología del color*. Barcelona, España: Gustavo Gili.
- Lizzet, A. (2010) El dibujo, definición e historia de una expresión artística primigènia. *Cuadernos unimetanos*. 24, 64-80.
- Lowenfeld, V., Lambert W. (1980). *Desarrollo de la capacidad creadora*. Buenos Aires, Argentina: Kapelusz.
- Matthews, J. (2002). Dentro del cuadro: Reconsiderando el realismo intelectual y visual en el dibujo infantil. *Arte, Individuo y Sociedad*. 14 (1), 57-87.
- Mengibár, C. (2010). El despertar del dibujo. *Innovación y experiències educatives*. 31, 1-11.
- Ortega, I. (2014). Repetición, estereotipo y dibujo infantil. *Arteterapia: Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. 9, 125-144.
- Quiroga P. (2007). Etapas gráficas de desarrollo del dibujo infantil, entre el constructivismo y el ambientalismo. *Papeles Salmantinos de Educación*. 9, 255-281.
- Sáinz, A. (2017). El arte infantil, conocer al niño a través de sus dibujos, *Historia y Memoria de la Educación*. 5, 503-508.
- Valdivia, G. (2009). Arte teràpia para niños con problemas de aprendizaje. Recuperat de <https://es.calameo.com/read/00005233564398d48f8fb>
- Vigotsky, L. (1999). *Imaginación y creación en la edad infantil*. Ciudad de la Habana: Cuba.